

DEZINTEGRAČNÍ PROCESY V OBLASTI AFRICKÉHO ROHU: SROVNÁVACÍ ANALÝZA SOMÁLSKA A SÚDÁNU

Kateřina Rudincová

*Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta OU, Chittussiho 10,
Slezská Ostrava, 710 00. katerina.rudincova@osu.cz*

Abstrakt

Příspěvek pojednává o dezintegračních procesech v Africkém rohu se zaměřením na Somálsko a Súdán. V rámci obou těchto států vznikly separatistické snahy, od Súdánu se oddělil stát Jižní Súdán, který byl mezinárodně uznán, a od Somálska se oddělil stále neuznaný Somaliland. Cílem této krátké studie je provést srovnávací analýzu těchto dvou případů se zaměřením na postoje Africké unie.

Klíčová slova: *Somálsko, Súdán, de facto státy, rozpadlé státy*

Úvod

Právo na sebeurčení národů je koncept, který navazuje na prohlášení amerického prezidenta Wilsona, tzv. 14 Wilsonových bodů. Byl zahrnut také do Charty OSN, vzhledem k tomu, že po 2. sv. válce byl ze strany zvláště SSSR a USA vyvíjen tlak na koloniální mocnosti, aby umožnily osamostatnit se národům v koloniálním područí. Charta Organizace africké jednoty (OAJ), přijatá v roce 1963 však právo národů na sebeurčení popřela a do popředí zájmů postavila neporušitelnost hranic v Africe, zděděných z dob kolonialismu. [1] Při určování nových hranic v Africe po dosažení nezávislosti byl aplikován princip *uti possidetis*, podle kterého byly hranice mezi nově vzniklými státy v Africe byly stanoveny tak, že kopírují administrativní nebo jiné obdobné hranice vytvořené či respektované předchozí svrchovanou mocí, tedy koloniálními mocnostmi. Africké státy, které tento princip prosadily, doufaly, že takto bude zajištěna stabilita mezinárodních hranic a budou eliminovány snahy o jejich revizi. O neporušitelnosti koloniálních hranic v Africe bylo rozhodnuto na konferenci OAU v Káhiře v roce 1964, a toto rozhodnutí bylo potvrzeno přijetím Rezoluce 16(1). Členské země OAU se zavázaly respektovat hranice tak, jak byly vytyčeny v okamžiku dosažení nezávislosti. [2] Princip práva afrických národů na sebeurčení prosazovaný OSN a africkými nacionalisty tak byl nahrazen doktrínou o nedotknutelnosti hranic v Africe.

V Africkém rohu se utvořily separatistické celky, které poukazují právě na to, že v jejich případě byl princip *uti possidetis* aplikován nesprávně, a mají tedy právo na samostatnou existenci. Africká unie (AU) připouští vznik nových států a revizi koloniálních hranic pouze v případě, kdy dojde k dohodě mezi separatistickým celkem a vládou původního státu.¹

V tomto příspěvku bude pojednáno právě o principu *uti possidetis* a jeho aplikaci na rozdílné případy Somálska a Súdánu. Budou zpracovány dílčí rozhovory, provedené na Komisi Africké Unie v letech 2010 a 2011.

Právo na sebeurčení národů versus princip *uti possidetis*: Jižní Súdán a Somaliland

Jak je patrné z posledního vývoje, v Africkém rohu existují dva velice odlišné případy dezintegračních procesů. Na jedné straně zde existuje de facto stát Somaliland, kterému se doposud nepodařilo dosáhnout mezinárodního uznání, přestože naplňuje tři základní, tzv. Montevidejská, kritéria pro existenci nezávislého státu, tj. obyvatelstvo, státní území a státní

¹ Rozhovory autorky s představiteli Peace and security department Komise Africké unie v Addis Abebě v říjnu 2010.

moc. Navíc disponuje kapacitami navázat s dalšími státy zahraniční vztahy a vybudoval si rovněž poměrně rozsáhlou síť neoficiálních zahraničních a ekonomických vztahů. Na druhé straně zde vznikl nový stát Jižní Súdán, který ihned po vyhlášení nezávislosti byl uznán africkými státy, AU a mezinárodním společenstvím, přestože právě v jeho případě byl porušen princip *uti possidetis* tím, že je to na politické mapě Afriky nová entita, která nikdy v historii samostatně neexistovala. Je zajímavé, že právě v případě Jižního Súdánu nikdo nezpochybňuje právo zdejších obyvatel na sebeurčení, a dokonce mezinárodní organizace, jako Africká unie, které jindy přísně střeží neporušitelnost hranic v Africe a odmítají snahy o jejich revizi, v případě Jižního Súdánu jedná velice smířlivě, a dokonce Jižní Súdán ve snahách o dosažení samostatnosti podporuje.

Vznik státu Jižní Súdán nerespektuje bývalé koloniální hranice, celý Súdán byl spravován ve své koloniální minulosti jako egyptsko – britské kondominium, přestože se britská politika v jižním Súdánu a severním Súdánu lišila. V Súdánu tak bylo dosaženo stavu, který Francis Deng označuje za „krizi národní identity“. [3: 9]

Britové chtěli jižní Súdán využít jako jakousi bariéru proti rozšiřování islámu, a proto podporovali křesťanské misie, které do jižního Súdánu byly vysílány za účelem konverze místních obyvatel ke křesťanství. [4: 35] Británie se rozhodla Súdán spravovat pomocí tzv. nepřímé správy, což znamená, že se využívala místní kmenové vládcy a politické a sociální struktury. Díky této politice však Britové de facto separovali „arabské“ obyvatelstvo Súdánu od „afrického“ a vytvořili dvě odlišné politické entity v Súdánu. Důvodem pro tato opatření byly snahy omezit arabsko – islámský vliv v oblasti a zachovat „africkou“ kulturu na jihu Súdánu. [5: 37 - 38] Všechny tyto faktory vedly k tomu, že jih Súdánu prošel odlišným politickým a historickým vývojem, v důsledku čehož bylo problematické opětovné spojení do jednoho státu.

Nezávislý Súdán, který vznikl v roce 1956 na základě referenda o oddělení od Egypta, zdědil koloniální hranice, vytvořené na základě mezinárodních smluv. Nově vzniklý Súdán se identifikoval jako arabsko – islámský stát, čímž došlo k marginalizaci afrických etnik na jihu země. [6: 102] V důsledku této marginalizace došlo téměř ihned po dosažení nezávislosti k vypuknutí dlouhotrvající občanské války na jihu země. Súdánská vláda se pokusila nejprve povstání vyřešit silou, ale v roce 1971 si uvědomila, že ozbrojené řešení není možné a souhlasila s mírovým jednáním s jižními povstaleckými skupinami. O rok později byla podepsána mírová dohoda v Addis Abebě, čímž byla uznána regionální autonomie jižního Súdánu. [7: 35] V jižním Súdánu byly vytvořeny opoziční skupiny, které požadovaly buď emancipaci jižních národů v rámci jednotného Súdánu (Lidové hnutí za osvobození Súdánu, SPLM vedené Johnem Garangem), anebo úplnou nezávislost (Anyanya II nebo Hnutí za jihosúdánskou nezávislost, SSIM). [8: 105] Velkým úspěchem mírových jednání bylo uzavření tzv. Všeobecné mírové dohody (Comprehensive Peace Agreement, CPA) 9. ledna 2005 mezi súdánskou vládou a SPLM, která ukončila dlouholetý konflikt mezi severem a jihem Súdánu. Obyvatelé jižního Súdánu získali šestileté přechodné období, během něhož měli vytvořit přechodnou vládu a připravit se na referendum o nezávislosti. [7: 36-37] Vypracování CPA bylo výsledkem dlouhodobých vyjednávání, které byly podporovány ze zahraničí, především USA a regionálních organizací. Referendum o nezávislosti Jižního Súdánu bylo některými africkými lídry pojímáno jako hrozba, že také v jejich zemích dojde k snahám o osamostatnění se. [9: 1]

Další příklad, použitý v této krátké studii, Somaliland, je bývalou britskou kolonií, jižní oblasti Somálska byly pod koloniální správou Itálie, takže obě tyto oblasti prošly odlišným historickým i politickým vývojem a nezávislost získaly v roce 1960. Ještě předtím, než došlo ke spojení Somalilandu s bývalou italskou kolonií na jihu, byla jeho pětidenní nezávislá existence uznána ze strany 35 států. [10: 79] Právě uznaná nezávislost v roce 1960 je hlavním argumentem somalilandské politické reprezentace, proč by měla být nezávislost Somalilandu opětovně uznána

ze strany mezinárodního společenství. Dalšími uváděnými důvody jsou rovněž odlišná koloniální minulost oproti jižnímu Somálsku a fakt, že Somaliland ve skutečnosti neporušuje koloniální hranice, protože si nárokuje pouze to somálské území, které v minulosti náleželo Britům a bylo uznáno nezávislým v roce 1960. [10: 79] V tomto případě je tedy princip *uti possidetis*, tedy neporušitelnost hranic v zděděných z koloniálních dob, zachován. Somaliland využívá koloniální minulost a hranice k ospravedlnění svých snah o dosažení samostatné existence, jeho politická reprezentace argumentuje, že nepožaduje nic víc, než pouze zachování koloniálních hranic.² Podle představitelů Africké unie však samostatná existence Somalilandu nemá opodstatnění z toho důvodu, že britská a italská kolonie se spojily v jeden politický celek bez toho, aby došlo z jakékoli strany o zpochybnění tohoto aktu.³ Podle bývalého ministra zahraničí Somalilandu však došlo ke spojení britské a italské kolonie v jeden somálský stát na základě mezinárodní dohody a referenda, které bylo zmanipulováno, a z toho důvodu je dnes ze strany Somalilandu považováno za neplatné.⁴ Somaliland navíc svou nezávislost ospravedlňuje podobně jako Jižní Súdán tím, že v rámci jednotného Somálska nebylo severním klanům zajištěno právo na sebeurčení a byla porušována jejich lidská práva. [10: 44] Marginalizace severních oblastí a klanu Isaaq ze strany diktátorského režimu Siada Barreho mělo za následek odpor zdejších obyvatel k jihu a vypuknutí občanské války nejprve na severu země. Toto vyústilo ve svržení režimu a 18. května 1991 byl jednostranně vyhlášen stát Somaliland, což bylo potvrzeno v „národním referendu“, konaném v roce 2001. [11: 37-38]

Problematickým se v případě Somalilandu jeví především fakt, že nebylo dosaženo žádné dohody s mezinárodně uznanou Přejídnou federální vládou, která vládne v Mogadišu. Navíc někteří somalilandští politici jednání zcela odmítají. Z rozhovorů, provedených na Africké unii však vyplynulo, že dosažení dohody s somálskou vládou je považováno za klíčové pro uznání nezávislosti Somalilandu ze strany Africké unie.⁵

Závěr

V případě Jižního Súdánu převládlo právo na sebeurčení národů nad konceptem *uti possidetis*, protože identita Jihu byla dlouhodobě utvářena v období britského koloniálního panství. Jižnímu Súdánu se podařilo dosáhnout nezávislosti a mezinárodního uznání bezpochyby proto, že se jeho politické reprezentaci podařilo obrátit na svou stranu mezinárodní komunitu. Dlouhotrvající občanská válka měla za následek devastaci jak jihosúdánského území, tak místní populace, což vyvolalo rozhořčení po celém světě. Pro Africkou unii se v této situaci jevílo přijatelnější uznat vznik nového státu v Jižním Súdánu, čímž měla být zajištěna větší míra stability v celém regionu. V tomto případě se nabízí otázka, zda případné uznání Somalilandu by mohlo také přispět k řešení dlouhotrvající somálské občanské války. Somaliland se takové pozornosti netěší paradoxně proto, že zde panuje dlouhodobě mír, byly zde vytvořeny instituce, země se demokratizuje a vláda úspěšně ovládá území, které si nárokuje. Navíc obyvatelé Somalilandu jsou stále považováni za součást somálského národa, proto je v jejich případě právo na sebeurčení národů zpochybňováno. Jak je patrné z uvedených příkladů, právo na sebeurčení národů stejně jako princip *uti possidetis* jsou v africké politice používány ambivalentně a v mezinárodním právu jsou to stále velice nejasné pojmy. Ke každému případu je přistupováno odlišně a důraz je kladen také na vnímání daného státu v zahraničí a na přístup mezinárodní

² Rozhovor autorky s bývalým ministrem zahraničí Somalilandu Abdillahi Dualem v Addis Abebě v říjnu 2010.

³ Rozhovor autorky s představitelům Political Department Komise AU v listopadu 2011.

⁴ Rozhovor autorky s bývalým ministrem zahraničí Somalilandu Abdillahi Dualem v Addis Abebě v říjnu 2010.

⁵ Rozhovory autorky s představiteli Peace and security department Komise Africké unie v Addis Abebě v říjnu 2010

komunity. Pro Somaliland, aby dosáhl mezinárodního uznání, je jedinou možností tedy snažit se obrátit k sobě pozornost mezinárodního společenství a získat politickou podporu ze strany především afrických států, které by problém mezinárodního uznání mohli vznést na zasedání Africké unie. Vzhledem k tomu, že Somaliland je v mezinárodní politice marginalizován a pozornost je věnována spíše jižní částí Somálska, bude nadále zajímavé sledovat, zda bude politická reprezentace Somalilandu ve svých snahách úspěšná.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému školiteli, Prof. RNDr. Vladimíru Baarovi, CSc. za jeho podporu a pomoc při řešení dvou projektů SGS. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Pavlu Mikešovi, díky němuž bylo možné provést výzkum na Komisi Africké unie v Addis Abebě.

Literatura

- [1] Charta Organizace africké jednoty. 1963. [online] Dostupné na Internetu: http://www.au.int/en/sites/default/files/OAU_Charter_1963_0.pdf [cit. 28.3.2012]
- [2] Organization of African Unity. *Resolution on Border Disputes among African States*. OAU Document AHG/Res. 16(I), 1964 [online] Dostupné na Internetu: http://www.au.int/en/sites/default/files/ASSEMBLY_EN_17_21_JULY_1964_ASSEMBLY_HEADS_STATE_GOVERNMENT_FIRST_ORDINARY_SESSION.pdf [cit. 28. 3. 2012]
- [3] DENG, F. *War of Visions. Conflict of Identities in the Sudan*. Washington: The Brookings Institution, 1995.
- [4] COLLINS, R.O. *A History of Modern Sudan*. Cambridge University Press, 2008.
- [5] IDRIS, A. *The racialized and Islamicised Sudanese State and the question of Southern Sudan*. In Jalata, A. (ed.): *State Crises, Globalisation and National Movements in North-East Africa*. Routledge, 2004. S. 30 – 44.
- [6] ILLES, Z. *Towards an Independent Southern Sudan*. In Tarrósy, I.; Szabó, L.; Hyden, G.: *The African State in a Changing Global Context. Breakdowns and Transformations*. Berlin: LIT Verlag, 2011.
- [7] DENG, F. (ed.) *New Sudan in the Making? Essays on a Nation in Painful Search of Itself*. The Red Sea Press, 2010.
- [8] PRUNIER, G.; GISSELQUIST, R. *The Sudan: A Successfully Failed State*. In Rotberg, R. (ed.): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Brookings Institution Press, 2003.
- [9] TEMIN, J. *Secession and Precedent in Sudan and Africa*. United States Institute of Peace 2010. [online] Dostupné na Internetu: http://www.usip.org/files/resources/PB%2068%20-%20Secession%20and%20Precedent%20in%20Sudan%20and%20Africa_0.pdf [cit. 29.3.2012]
- [10] JHAZBHAY, I. *Somaliland: Africa's Best Kept Secret. A Challenge to the International Community?* African Security Review. 2003, roč. 12, č. 4, s. 77 – 82.
- [11] ROETHKE, P. *The Right to Secede Under International Law: The Case of Somaliland*. Journal of International Service. 2011, roč. 20, č. 2. s. 35 – 47.

Abstract (Times New Roman, 11, tučně)

The paper deals with the disintegration processes in the Horn of Africa with the special focus on Somalia and Sudan. In both these states separatist efforts emerged. Southern Sudan separated from Sudan and has been internationally recognized immediately, and Somaliland separated from Somalia, but still remains unrecognized. The main aim of this study is the brief comparative analysis of these two cases focusing mainly on the attitudes of the African union towards the separatist tendencies in the Horn of Africa.